

**İBTİDAI SINIFLƏRDƏ TƏHSİL VƏ TƏRBIYƏ
ОБРАЗОВАНИЕ И ВОСПИТАНИЕ В НАЧАЛЬНЫХ КЛАССАХ
EDUCATION AND UPBRINGING IN PRIMARY CLASSES**

UOT 373.31

**İBTİDAI SINIFLƏRİN AZƏRBAYCAN DİLİ DƏRSLİKLƏRİNİN FOLKLOR
NÜMUNƏLƏRİNDƏ MİLLİ-MƏNƏVİ DƏYƏRLƏRİN TƏCƏSSÜMÜ**

Səfa Etibar qızı Bədirova

Bakı Qızlar Universitetinin magistrantı

ORCID: 0009-0004-0148-178X

E-mail: sefabedirli11@gmail.com

<http://www.doi.org/10.62706/bqiz.2025.v25.i4.17>

Açar sözlər: *mənəvi dəyərlər, şifahi xalq ədəbiyyatı, atalar sözləri, xalq.*

Ключевые слова: *моральные ценности, Устная народная литература, пословицы, люди.*

Key words: *moral values, Oral folk literature, proverbs, people.*

Hər bir xalqın yaşam tərzinin əsas göstəricisi onun milli-mənəvi dəyərləri, tarixi, dili, dini, adət-ənənələri, mentaliteti və mədəniyyətidir. Mənəvi dəyərlər insanı cəmiyyətdə formalaşdırmaqla yanaşı, onun inkişafına da kömək edir və bu dəyərlərin formalaşması prosesi nəticəsində xalqın zəngin mədəni irsi yaranır. Milli-mənəvi dəyərlər haqqında ulu öndərimiz Heydər Əliyevin belə bir gözəl kəlamı var: *“Bizim hamımızın bir vətəni var-bu Azərbaycan dövlətidir. Azərbaycanlı hər yerdə yaşaya bilər, ancaq azərbaycanlılığını, öz dilini, dinini, milli ənənələrini unutmamalıdır. Onun qəlbi daim doğma Azərbaycanla bir vurmalıdır. Təhsil ocaqlarında gənclərimizi xalqımızın mənəvi dəyərləri əsasında tərbiyələndirmək, mənəvi cəhətdən sağlam ruhlu və saf insanlar tərbiyə etmək məsələsi mühüm yer tutmalıdır.”* Əxlaqi və mənəvi tərbiyənin mühüm tərkib hissələrindən biri olan vətənpərvərlik hissinin təbliğ olunmasında atalar sözləri böyük rol oynayaraq gəncləri vətənə məhəbbət ruhunda tərbiyə etməyə imkan verir. Atalar sözü uşaqlarda xalqa, torpağa, elinə-obasına məhəbbət hissləri aşılayır, vətənin qədrini bilməyi, düşmənə baş əyməməyi öyrədir: *Vətən viranə də olsa, cənnətdir. Vətən elin evidir. Vətənə gəldim, imana gəldim. Vətənə məhəbbət imandandır. Vətənin bir qışı qütbətin min baharından yaxşıdır* və s.

Azərbaycan folkloru xalqımız üçün çox böyük əhəmiyyətə malikdir. Folklor nümunələrində xalqın həyat təzi, dünyagörüşü, əxlaqi və milli-mənəvi dəyərləri öz əksini tapmışdır. Xüsusilə ibtidai sinif şagirdləri üçün, həmçinin 3-cü sinif Azərbaycan dili və oxu dərslərində istifadə olunan folklor nümunələri uşaqların milli-mənəvi tərbiyəsində, onların dünyagörüşündə, formalaşmasında mühüm rol oynayır. Atalar sözləri, bayatılar, nağıllar, tapmacalar şagirdlərə vətənpərvərlik, humanizm, böyüyə hörmət, dostluq və əməksevərlik və s. kimi dəyərləri aşılamaqda çox güclü vasitədir.

Üçüncü sinif dərslərində folklor materiallarının əsas məqsədi şagirdlərin həm ana dilini düzgün mənimsəməsi, həm də xalqımızın milli-mənəvi sərvətləri və dəyərləri ilə tanış olma-sıdır.

Atalar sözü – atalarımızın yaratdığı və əsrlərdən bəri özünü qoruyub saxlamış hikmətli sözlərdir. Mövzu müxtəlifliyi ilə yanaşı bitmiş bir fikir, ümumiləşdirmə və nəticə atalar sözlərinə aid olan əlamətlərdir. Atalar sözləri xalqın ələyindən keçmiş, müdrik və nəsihətli fikirlərindən ibarət olur və böyük əxlaqi-tərbiyəvi əhəmiyyət kəsb edir. Əsas cəhəti qısalığı, lakin mənə baxımından dərin, hikmətli və öyüdverici olmasıdır. Atalar sözləri tam fikri ifadə edir, həm birbaşa, həm də məcazi mənada işlədilir. Atalar sözü xalqın tarixə, tarixin də xalqa verdiyi ibrət dərəsidir. Xalqın əqli birliyinin təntənəsi və parlaq təzahürüdür. (2: səh.264)

Atalar sözləri mövzusuna görə bir neçə yerə bölünür:

1. Vətən və torpaq haqqında – vətənə bağlılıq, yurd sevgisi. El bir olsa, dağ oynadar yerindən - Burada şagirdlərə çatdırılır ki, İnsanlar birlikdə, həmrəy olsalar, qarşılarına çıxan ən çətin maneəni də aşsalar bilirlər. Burada “dağ” sözünə çətinlik, böyük maneə nəzərdə tutulur. Bu kəlamda demək istəyir ki, ayrı-ayrı insanlar zəif ola bilər, amma hamı bir məqsəd uğrunda birləşəndə böyük işlər görülür. (3: səh.34)

2. Əmək və zəhmət haqqında – işləmək, zəhmətkeşlik, tənəlliklə bağlı. Güc birlikdədir – Burada şagirdlərə çatdırılır ki, insan təkbaşına çox şeyi bacarmaya bilər. Amma insanlar birlikdə işləsələr, bir-birlərinə kömək etsələr, çətin işləri də asanlıqla həll edə bilirlər (3, s. 34)

3. Ailə və məişət haqqında – ata-ana, uşaq və məişət münasibətləri. Bu günün işini sabaha qoymazlar - Görülməli işi vaxtında görmək lazımdır. Əgər işi sabaha saxlasan, həm iş yığılar, həm də çətinləşər. İnsan məsuliyyətli olmalı, tapşırığını vaxtında yerinə yetirməlidir. Məsələn verilən tapşırığı vaxtında eləsək işimiz asan olar. Amma sabaha qalsa, üst-üstə yığılacaq və daha çətin olacaq. Ona görə işi vaxtında görmək lazımdır (3: səh.34).

4. Dostluq və düşmənçilik haqqında – dostluğun dəyəri, düşmənin münasibət. Sonrakı peşmançılıq fayda verməz - Bu o deməkdir ki, dost seçərkən diqqətli olmalıyıq. Əgər səhv dost seçsək və sonra peşman olsaq, artıq keçmiş dəyişmək mümkün deyil. Yəni, səhvimizi gec başa düşmək bizə heç nə qazandırmır. Ona görə də, dostlarımızı ağıllı seçmək lazımdır (3:səh. 34).

5. Elm, təhsil və bilik haqqında – oxumağın, biliyin əhəmiyyəti. Bilməmək eyib deyil, soruşmamaq eyibdir – Burada şagirdlərə izah edilir ki, əgər bir adam bir şeyi başa düşmürsə, utanmadan soruşmalıdır. Çünki soruşmaqla öyrənərsən, öyrənməsən isə cahil qalarsan. Məsələn, uşaq dərsi başa düşməyəndə müəllimdən soruşsa, öyrənəcək. Amma soruşmasa, bilməyəcək. Deməli, bilməmək ayıb deyil, soruşmamaq ayıbdır.

İbtidai siniflərdə tədris olunan folklor nümunələri şagirdlərin mənəvi-etik dünyagörüşünün formalaşmasında mühüm rol oynayır. Nağıl, hekayət, tapmaca, atalar sözü, bayatı, məsəllər kimi xalq yaradıcılığı nümunələri uşaqlara milli kimlik, milli yaddaş və milli düşüncə sistemi barədə ilkin təəvvürlər yaradır. Bu nümunələr vasitəsilə uşaqlar xalqın tarixi təcrübəsini, dünyaya baxışını, davranış normalarını, xeyir və şər anlayışını, ailə və vətənə münasibəti daha aydın qavrayır. Folklor materialları ibtidai sinif şagirdlərində mənəvi keyfiyyətlərin – dürüstlük, sədaqət, əməksevərlik, mərhəmətlilik, başqasına hörmət, böyüyə ehtiram və kiçiyə qayğı kimi dəyərlərin təlqin olunmasında təsirli vasitədir. Çünki folklor xalqın həyatının ayrılmaz tərkib hissəsi olmaqla, real həyatı situasiyaları obrazlı şəkildə təqdim edir və uşağın psixoloji inkişaf səviyyəsinə uyğun, yaddaqalan, emosional təsir gücü olan mətnlərlə dəyərləri şüura hopdurur.

Problemin aktuallığı. Folklor vasitəsilə uşaqlarda milli-mənəvi dəyərlərin formalaşdırılması həm pedaqoji, həm də sosial baxımdan bu günkü dövrdə ən vacib məsələlərdən biridir. Folklor sadə və uşaqların başa düşəcəyi dildə yazıldığı üçün milli dəyərləri öyrətməyin ən təsirli vasitəsidir. Bu baxımdan dərsliklərdə folklor nümunələrinin istifadəsi pedaqoji cəhətdən çox aktuallıq kəsb edir.

Problemin elmi yeniliyi. Məktəblilərin hərtərəfli tərbiyə olunması, onlarda milli qürur hissi, milli-mənəvi dəyərlər, vətənpərvərlik hissinin, əxlaqi-mənəvi tərbiyənin aşılınması yolları irəli sürülmüşdür.

Problemin praktik əhəmiyyəti və tətbiqi. Məqalədən ali məktəb pedaqoqları, magistrant və doktorantlar istifadə edə bilərlər.

Ədəbiyyat

1. https://www.researchgate.net/publication/393177366_FOLKLOR_NUMUNLRIND_MILLI-MNVI_DYRLR
2. Atalar sözü. Bakı: Öndər, 2004, 264 s.
3. Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyi. Azərbaycan dili: 3-cü sinif üçün dərslik. Bakı, 2022.
4. Vəliyev V. Azərbaycan folkloru. Bakı: Maarif, 1985.
5. Nəbiyev A. Azərbaycan folklorunun janrları. Bakı: ADU-nun nəşri, 1983.
6. Nəbiyev A. Azərbaycan uşaq folkloru. Bakı: Elm, 2000.

S.E.Bədirova

İbtidai siniflərin Azərbaycan dili dərslərinin folklor nümunələrində milli-mənəvi dəyərlərin təcəssümü **Xülasə**

Beləliklə, III sinif dərsliklərindəki folklor nümunələri, yəni atalar sözləri uşaqlarda təkcə bədii-estetik zövqün inkişafına deyil, həm də milli-mənəvi dəyərlərin aşılınmasına xidmət edir. Şagirdlər folklor vasitəsilə öz xalqının həyat tərzinə, mənəviyyatına, milli dəyərlərinə bələd olur, öz şəxsiyyətini bu dəyərlər əsasında formalaşdırır. Bu, gələcəkdə milli mənsəbiyyətin qorunub saxlanması, vətənə, xalqına bağlı vətəndaşların yetişdirilməsi baxımından böyük əhəmiyyət kəsb edir. Qeyd etmək olar ki, III sinif dərsliklərində verilən folklor nümunələri həm şagirdlərin təfəkkür və təxəyyülünün inkişafına, həm də milli-mənəvi dəyərlərin mənimsənilməsinə təkan verməyə xidmət edir. Bu nümunələr vasitəsilə uşaqlar valideynə hörmət, vətənə məhəbbət, dostluq, zəhmətkeşlik kimi keyfiyyətləri öyrənirlər. Bundan əlavə, onların dünya-görüşü formalaşır, həyata baxışları dəyişir.

С.Е.Бадирова**Воплощение национально-нравственных ценностей в фольклорных примерах на уроках азербайджанского языка в начальных классах****Резюме**

Таким образом, примеры фольклора в учебниках для 3-го класса служат не только формированию художественно-эстетического вкуса, но и привитию детям национально-духовных ценностей. Через фольклор учащиеся знакомятся с образом жизни, моралью и национальными ценностями народа, формируют на этих ценностях свою идентичность. Это имеет большое значение для сохранения национальной идентичности в будущем и воспитания граждан, преданных Родине и народу. Можно отметить, что примеры фольклора, приведённые в учебниках для 3-го класса, служат как развитию мышления и воображения учащихся, так и усвоению национальных и духовных ценностей. На этих примерах дети усваивают такие качества, как уважение к родителям, любовь к Родине, дружба и трудолюбие. Кроме того, формируется их мировоззрение, меняется взгляд на жизнь.

S.E.Badirova**Embodiment of national-moral values in folklore examples of azerbaijani language lessons in primary classes****Summary**

Thus, examples of folklore in third-grade textbooks serve not only to develop artistic and aesthetic taste but also to instill national and spiritual values in children. Through folklore, students become familiar with the way of life, morals, and national values of their people, and shape their identity based on these values. This is of great importance for preserving national identity in the future and raising citizens devoted to their homeland and people. It can be noted that examples of folklore provided in third-grade textbooks serve both to develop students' thinking and imagination and to foster the assimilation of national and spiritual values. Through these examples, children learn such qualities as respect for parents, love for their homeland, friendship, and hard work.

Furthermore, their worldview is shaped, and their outlook on life is transformed.

Redaksiyaya daxil olub: 08.12.2025